

Georg Kühlewind Alapítvány

Hatvanhatodik hírlevél

Alapítványunk 66. hírlevelében folytatjuk **Georg Kühlewind Dallam és csend** című könyve szerkesztett változatának közlését. A 2005. szeptember 9. és 12. között a németországi Baruthban megtartott szeminárium második napjának második része következik. A magyar fordítás **Zsellér Gyula** munkája.

Fenyő Ervin

Második szemináriumi nap

II.

Iván Szokolov zongorázik.

Meditáció

Végezzünk most el egy olyan meditációt, ami így hangzik: *minden tárgy szent*. Ehhez egy kis magyarázat. Majd ez híd lesz a művészethez, nevezetesen ez a meditáció. Minden tárgy arról a tanúról tanúskodik, aki észleli ezt a tárgyat. És ezért szent a tárgy. A tárgy létezésével a világ egészére mutat. Hogy a tanú a világhoz tartozik és a tárgy a tanúhoz.

A csoport medítál

Énnel áthatott világ

Meditáció: minden tárgy megszenteli a világot. Azt mondja: Te vagy. Észlelés. És azáltal, hogy észlelünk, gondolunk, érzünk és akarunk, szentek ezek a funkciók. A lét. A világ énszerűsége. A világ énszerű, mert a mi világunk, és csak ezt nevezzük világnak. Én-lenyomatú. Egy barátom, aki Budapesten egy előadássorozaton helyettesít, azt mondja: a világnak én-szaga van. Ez az ő kifejezése erre. Azaz Logosz-szerűség. Értelemmel teli. Érintettük délelőtt ezt a középkori tételt: *Minden létező igaz*. Kommunikáló, közlő, érthető, nem rejtett.

A gyakorlás útjának ellentmondása

És akkor, tehát a meditációban választottam egy tárgyat, amelyet amúgy is használok a képzetalkotási koncentrációban, és akkor meglehetősen világossá vált számomra, hogy ez, igen, valamennyi koncentrációs gyakorlat, akkor is, amikor meditálunk, az egyetlen út ahhoz, hogy eltüntessük ezt az egót, ezt a „magamat”. Másképpen ugyanis nem megy. Ha körülbelül azzal kezdem: ki akarom most kapcsolni magam, akkor éppen azt erősítem, amit ki akarok kapcsolni. Értik? És természetesen ebből adódik a gyakorlás útjának egész ellentmondása. A gyakorlás minden útjának, nemcsak a miénknek. Az ugyanis ellentmondásos, hogy nem akarhatjuk. Ezért mondják a zen-mesterek, hogy elérhetetlen. Nincs, amit meg kellene ragadni. És Buddha egykor azt mondta: „Semmit sem kaptam az egész megvilágosodásban.” Az ő kifejezése. És másrészt, hogy nem lehet nem-akarni. Hogy egyszerűen nem teszek semmit, az se megy. Tehát sem-sem. Ez tehát a nagy kérdés: akkor hogyan? Ha akarattal sem megy, de egyszerűen hagyni sem lehet, mert az eredmény, tehát az Én felébredése, nem történhet meg véletlenül. Itt kicsit tovább mehetünk, és azt mondhatjuk: igen, valakivel talán megtörténhet. Steiner beszél az „élet-beavatásról”. De aki erre számít, azzal sohasem fog megtörténni. Nem csinállok semmit, hiszen van „élet-beavatás”, talán bejön. Ekkor garantáltan nem jön be. És akkor is, ha megtörténik valami ilyesmi, nem véletlen, hanem háttere van. De általában, – ha ezeket az egészen ritka, de néha előforduló történéseket ki is zárjuk – nem megy véletlenül. Ez nem olyan valami, ami adódhat. Énemet a jóisten sem adhatja nekem. Ha menne, ez már igen komikus lenne, mert függőséget jelentene. Ez a felébredés – már sokszor hangsúlyoztuk – az ember ügye. Az individuumé. Nem lehet senkit magunk elé tolni, hogy csináld már meg. Ez a mai áramlatok egészen nagy kérdése: hogy kezdődik el? Mikor? Adhatunk-e ehhez valakinek lökést? A válasz: nem. Nem okolhatjuk meg. Mert nincsenek rá okok, hogy az Útra lép valaki. Nincs causa. Nincs ok. Nem lehet. Ha ok van, akkor az nem szabad, és akkor nem tanítható. A zen-buddhizmusban van erre egy kifejezés, *boddhicita* – az igazság, a bölcsesség iránti szeretet. Igen, de mondhatja valaki: kérlek, szeresd, szeresd azt!?! Magamat sem tudom felszólítani erre, ha nem vagyok a szeretet állapotában. Nem mondhatom: ez a fickó ellenszenves nekem, de most szeretni akarom őt. Ez elég nagy kihívás. Így nem megy.

Mindennek Buddha-természete van

És természetesen, ahogy már megbeszéltük, a világosság és a világ jó néhány nyelven ugyanaz a szó. És mindig a világos világ az, amiről beszélünk, az a világ, ami a tudatunk világosságában megjelenik. A meditációt követően még eszembe jutott: Danténál arról panaszkodnak a pokolban az emberek, hogy ott

sötét van; azt mondják: az édes fény! Emlékeznek a földi életre. Édes fény. Minden, amit ismerünk és megismerünk – minden dolog –, akár él vagy nem él, érző vagy nem érző, Én-lény vagy nem Én-lény, éppen azáltal szent, hogy egyáltalán megjelenik. Természetesen ezáltal szent az észlelés, gondolkodás, érzés, akarás. De ugyanakkor megérthetjük, miért hangoztatják: minden Buddha. Mindennek Buddha-természete van, a kőnek is. Nem úgy, mint az embernek; de mivel megjelenik az emberi tudatban, Buddha-természete van.

Európában Goethe volt nagyon közel ehhez a lelkülethez. Szerette az érzékiséget. Mondhatjuk, minden értelemben. Azt is mondhatjuk, ez az ellentmondás közte és Schiller között. Schiller az esztétikát használta filozofálásra, Goethe a tudományt esztétizálásra. Számára a szép az alapvető, és az érzékek területén található. Szerette az érzékszervileg észlelhető világot. Ezért volt látszólag nem is eléggé keresztény, közben természetesen úgy áll a dolog, hogy a tradicionális kereszténység érzékiség ellenessége ószövetségi. Mind a mai napig azt hiszem, hogy a keresztény egyház évszázadokon keresztül való érzékiség ellenessége az *Ószövetségből* jön. Ott helyezték és száműzték az érzéki világot a dualitásba, és ez megerősödve megmaradt a tradicionális kereszténységben.

Közbeszólás: Hildegard von Bingennél¹ ez egyáltalán nem így volt.

A misztikusok nem tartoznak a tradicionális kereszténységhez. Épp ellenkezőleg. Nincs dualitás. Nincs vallási dualitás: a féreg és a Mindenható. Hanem egység. Mind az eretnokség peremén álltak. Nem is kérdés.

Szeretnék még felidézni valamit, amit egy zen-mester mond a szentségről. Egy kínai császárral való beszélgetésben. Nagyon szép. Így hangzik: Amikor a Yang-dinasztiából való Hu császár megkérdezte Boddhidharmát (aki egyáltalán a zen-buddhizmus megalapítója):

„Mi a szent igazság utolsó elve?” Erre Boddhidharma ezt válaszolta: „Üresség, nem szentség.”

Értelmesen – hasznosan helyett

Még egyszer visszatérek arra a meditációra, hogy: *minden tárgy szent*. Az a helyzet ugyanis, hogy az egész világ szent. Már korábban érintettük egyszer, az ősidőkben, az archaikus korokban semmi sem volt profán. Mindennek volt értelme. Minden testi tevékenységnek, mindennek, aminek ma csak célja van,

¹ Hildegard von Bingen (1098-1179) német misztikus költő és zeneszerző, természettudós, apátnő

értelme volt. Minden a kultusból jött, az emberiség fejlődésében minden újdonság a kultusból jött. Így a mezőgazdaság, az állattenyésztés, a kocsi, a kerék, a csónak, és így tovább. Eredetileg minden szerszám kultikus volt, nem célirányos, az épületek, és így tovább, ez régi, majdnem teljesen elkallódott tudomány.

És előjött a téma, mert ezekről az új gyerekekről beszéltünk, akik nem boldogulnak, mert sokkal nyíltabbak, mondhatnánk, szellemibbek, mint a felnőtt környezet, akik nem boldogulnak egy olyan világban, aminek csak néha és csak itt-ott van értelme, amiben minden csak célszerű. Hasznosság, hasznosság-világ. Mindenki tudja, hogy a kisgyerek ezt a szót egyáltalán nem érti. A hasznosság megértése az egoitással jön. Akkor, amikor a gyerek ezt az egoitást kifejleszti, megérti, hogy a hasznos mit jelent. Különbözően nem tudnánk igazán elmagyarázni, mi az, hogy hasznos. Ez egészen az egoitással függ össze. Ebben a világban egy kisgyerek nem tud tájékozódni, és amikor a kisgyermeki nyíltság továbbra is megmarad, mint a csillaggyerekeknél és sok más gyerekénél is, akkor nem találják ebben a világban a helyüket.² És ha nem találják, akkor jönnek a problémák. Nem tudnak olyan világban tájékozódni, amelyik értelmetlen. Értelmetlen, de célszerű, nagyon hasznos, hasznosságra kihegyezett. Azt mondtam, az ilyen gyerekek számára egy olyan világ lenne az utópia, amelyben a dolgoknak értelmük van. Nem céljuk van, nem hasznosak, hanem megint értelmük van. Ez felelne meg nekik. Ami természetesen utópia; de legalább jó, ha tudjuk. És ez a mondat: *Minden dolog vagy minden tárgy szent* – visszavisz minket ebbe a világba. Hajszálpontosan ebbe a lelki-szellemi hozzáállásba, ahol a világ értelmes, vagyis tulajdonképpen a Logosz stílusában él. Most szünetet tartunk. És utána lesz még egy kis új gyakorlatom.

Szünet

Étikai individualizmus

Tegnap arról beszéltünk, hogy az ürességnek tulajdonképpen fokozatai vannak, és mondhatnánk, minél magasabban áll egy Én-lény, az embereket is beleértve, annál szabadabb az ember, annál szabadabb a formáktól. Ami tulajdonképpen azzal kezdődik, hogy azt mondhatnánk: az ember nem kész lény, és minél kevésbé lesz kész, annál inkább lesz ember. Azon, hogy kész, azt értem: megformált. A szokásokat értem. Mindenki tudja, hogy a szokásokra szükség van. A gyerekeknek is szüksége van rájuk, a felnőtteknek is; de az irány az, hogy a szokásokat, tehát a formákat a formaképzés képességével

² Georg Kühlewind: *Csillaggyerekek* (Kláriss Kiadó és Művészeti Műhely, 2002)

helyettesítsük. Ezzel foglalható össze *A szabadság filozófiája*, tehát az etikai individualizmus; nem a törvények számítanak, hanem az a képesség, hogy mindenkor, minden helyzetben megtaláljuk azt, ami egyénileg erkölcsös. Azaz: hogy teremtők legyünk. Igen, ez pótolhatja a törvényeket, de csak akkor, ha kifejlődött a mindig helyes megtalálásának képessége. Ezt nevezik etikai individualizmusnak. Ezt Steiner nagyon behatóan tárgyalja *A szabadság filozófiájában*. Ez tovább vezet ahhoz a kérdéshez, amit délelőtt is érintettünk. Van ehhez egy steineri szöveg: „Az individualitás a szellemi világban.” Beszéltünk róla a figyelem megtisztítása és az üres figyelem vonatkozásában: az individualitás megmarad; akkor jut először igazán szóhoz, akkor kezd igazán működni, amikor – vagy a halál után, vagy legalábbis átmenetileg – a megvilágosodásban feloldódik az ego. Ezért az egész úgy fájdalmas. Az ego-t nem olyan könnyen engedjük el. Ugyanis mi vagyunk az. A kérdés úgyszólván ez: hogy van ez a szellemi világban?

Tudatszerű elválasztottság a földi és a szellemi világban

Gyakran olvastunk itt egy – számomra talán legszebb – Steiner-szöveget: az egyesek halál utáni, tehát a szellemi világbeli létéről.³ Vegyünk most egy másik szöveget; de látni fogjuk, hogy talán mégis a már ismertre kellene visszatérnünk. Ez most 1922. október 14-ről való: „*Éppen az a legjelentősebb Földön kívüli létünkben, hogy az egyik ember világa ugyanaz, mint a másiké, és hogy az emberek, akik itt a Földön a térben elkülönülnek egymástól, azáltal, hogy mindenki be van zárva a bőrén belülre, ott a lélek belső erejével tartják különváltan önmagukat.*”⁴

Itt két megjegyzést kell tennem. Az egyik – ezt már említettem délelőtt –, nem a testiség az, ami az embereket elválasztja egymástól, hanem egy tudati forma, aminek viszont a testiséghez sok köze van, nevezetesen az autópercepció, tehát, hogy mi magunkat a testiségben éljük át. Ez gyakran hangzik el Steinernél: itt a földön azt hisszük, hogy azok vagyunk, akik valahol a testben rejtőzünk, a bőrünkön belül. És itt, ezen a helyen, arról van szó, hogy nem így van a szellemi világban, hanem hogy az emberek ott a lélek belső ereje által különítik el magukat másoktól. Ez az erő – ez most fontos –, növekszik, a belső erő növekszik az egymást követő inkarnációkon keresztül; de tulajdonképpen az ember kezdettől fogva individualitás. Az ugyanis elképzeltetlen, hogy egy

³ Rudolf Steiner: *Der übermenschliche Mensch, anthroposophisch erfaßt* GA 231; 2. előadás, Dornach, 1923. XI. 14-én; magyarul: Georg Kühlewind: *Karácsony – Az ember három születése* (Székely és Társa Kiadó, 1996; 26-27. oldal)

⁴ Rudolf Steiner: *Geistige Zusammenhänge in der Gestaltung des menschlichen Organismus*, GA 218

individuális lény egy nem individuális lényből jöjjön létre. Ez elképzelhetetlen. Mert, hogy jönne létre, ki hozná létre?

Ilyenkor jön a jó ötlet: tapasztalatai vannak, és a tapasztalatok teszik egyénivé ezt a nem egyéni lényt. De akkor megkérdem: kinek vannak tapasztalatai? És a hivatalos pszichológia ostoba válasza így hangzik: az individualitás a tapasztalatok összessége, vagy a tapasztalatok összességéből áll. Azt kérdezem én: mikor kezdődik el az összesség? Tehát, ha az első tapasztalat már összesség – oké. De akkor: aki az első tapasztalatot megszerezte, már individualitás. Akkor rendben van. De ha az első tapasztalat még senkinek sem a tapasztalata, akkor jönnek a problémák. Azt mondom: komikus: tapasztalat valaki nélkül, aki valamit tapasztal, anonim tapasztalat. Igen, akkor a kérdés ez: és mikor? Azt javasolnám, hogy a 17. tapasztalat már az én tapasztalatom. Miért? Ez teljesen önkényes, mert 17 egy szép prímuszám; csak ezért választottam a tizenhetet. Egyszerűen hihetetlen, hogy tudósok, pszichológusok, antropológusok mit képesek – nem gondolni, ez nem gondolkodás, hanem – „nem-gondolni”. Ez nagy találmánnyal, „gondolkodásfék” a neve, magyarázható: nem gondolják végig a gondolatokat; hanem elkezdik, és aztán rálépnek a fékre. Még a kéziféket is behúzzák. Nem gondolják tovább, különben magától széteszlana. De ha a gondolkodásfékot használják, akkor megy. Például: az individualitás úgy jön létre, hogy különböző tapasztalatokat szerzünk. Tehát Ivánnak biztosan más tapasztalatai vannak, mint nekem, ezáltal lesz ő Iván és én György. De hogy kezdődik ezekkel a tapasztalatokkal? Ha ő az első tapasztalatainál nem Iván, akkor, az isten szerelméért, ki az, aki tapasztal?

Itt, Steinernél az áll: a Földön kívüli létben is individualitás mindenki; de nem a tér választja el a többi individualitástól, hanem a lélek belső ereje, a bensőkben működő összetartó erők. És itt a Földön sem a tér választ el bennünket. Nehogy azt higgyék! Az archaikus kultúrákban az emberek nem voltak tudatilag elválasztva egymástól, noha testben, térben, teljesen el voltak választva. A kisgyerek is el van választva testileg az anyjától, de közös tudatban élnek együtt, legalábbis az anyával. Az apával ritkábban; de az egész környezettel.

Most jön még valami, ami az egész ügynek olyan szépen ellentmond: „*És a földi, fizikai létbe való leszállás előtti lét egy bizonyos időszakában, az ember bizonyos értelemben egy, az egész világra kiáramló, hatalmas szellemi-lelki embercsíra, ami azután egyesül a fizikai embercsírával, ami itt befogad, amikor leszállunk a földi létbe.*” Tehát az egész világot előntő embercsíra, és akkor megkérdéshetjük: és hogy különböztetik meg magukat, ha mindenki így kiárad az egész szellemi világba? Hogy van ezzel az elválasztottsággal? Ez az

ellentmondás. Mert a szétválasztottság nem a térbeli, hanem a tudati elválasztottságra vonatkozik. És ez a világosság is, amelyben vagyunk, vagyis a tudat, közös, és mégis individualitások vagyunk. Ez egészen nagyszabású szerkezet, amit Steiner itt leír, és hasonló, ha még emlékeznek, ahhoz az idézethez, hogy: ez a halál utáni lét abban áll, hogy *mondjuk* magunkat. Ez az egész ténykedésünk, hogy *kimondjuk* magunkat. Kölcsönösen mondjuk. Természetesen nem a nevünket mondjuk – doktor ez-és-ez vagyok –, nem bemutatkozunk, hanem a lényegünk mondja ki magát. Ez az őskommunikáció tulajdonképpen minden itteni kommunikáció forrása. Mindegyiké. Ezt mentjük részben át ide, ezért is vagyunk kommunikatív lények. Mert ott csak kommunikációból állunk. Ott nincs más. Itt van fülünk, orrunk vagy szemüvegünk. Azt mondjuk, van valamink. Semmi, ami ne lenne kommunikáció, az vagyunk ott. Ez az a fantasztikus idea, hogy tulajdonképpen az egész identitás – identitás, hogy egy tanú lehetséges, aki együttműködik, mindenben együttműködik és mégis tanúskodik – a szellemi lét talaján áll, belőle fakad.

[Kérdés az erényekről, ahogy például Hildegard von Bingen nevezte őket, mielőtt a földön inkarnálódtak. Mik voltak ezek?](#)

A lét. Erény volt a zene is? Tulajdonképpen az kellett, hogy legyen. Csodaszépen muzsikált, komponált is. A léten az egészet értem.

[Kérdés Krisztus inkarnációjáról: Ez az inkarnáció egészen másképp történik?](#)

Természetesen, nemcsak nála, hanem sok másnál is. Boddhidharmára ez áll: először, kilenc évig ült egy fal előtt és meditált. Másodszor, hogy el ne aludjon, levágta a szemhéjait, hogy ne tudja behunyni a szemét... Sok a legenda. A legszebb természetesen az, hogy meghal, Kínában eltemetik, és három évvel később találkozik vele valaki, amint gyalog igyekszik Indiába, egy bottal a vállán, a bot végén lóbálódzik egy szandál. És a hír eljut Kínába. Kíváncsiak lesznek. Exhumálják, és nem találnak mást, mint egy szandált, amelyet ott felejtett. Tehát, ez egy testi feltámadás – mert a szandálok természetesen mondanak valamit. Tehát ez a történet a szandálokkal. Jó, itt nem tudok úgy differenciálni; vannak minőségileg egészen különböző inkarnációk. Csak ezt akarom ezzel mondani. És természetesen egy boddhiszattva, aki kényszer nélkül, részvétből tér vissza, sem úgy inkarnálódik, mint mi. Biztos, hogy nem.

[Ezek az erények, amelyeket Hildegard von Bingen leír, mindjárt képességek is?](#)

Képességek. Egyébként, a latin *virtus* szó erényt, egyszersmind képességet is jelent. Abszolút ugyanaz a szó, Egy és ugyanaz.

Utalás Hildegard von Bingen könyvére: *Der Mensch in Verantwortung, Der Mensch zwischen Tugend und Laster*⁵.

Buddha fantasztikus pszichológus volt

Igen, ez már egy kicsit túlságosan keresztény. A zenben az áll, hogy a bűnben is Buddha-természet van. Hogy az egy és ugyanaz. És a három méreg, a három főbűn – illúzió, gyűlölet és kapzsiság – nélkül nincs Buddha-természet. A Buddha-természetet ezekből kell kivonni. Pszichológiailag igazabbak, mint ezek az ellentétek: bűn és erény, most választok. Ez már magától értetődő. De itt egy mélyebb pillantás van. Buddha fantasztikus pszichológus volt. Ezt még messze nem értük el, ezt a pillantást az emberi lélekre. A bukott, gyenge lélekre is. De nem kell annyira messzire mennünk. Még Arisztotelészt és pszichológiáját sem értük utol. Már csak azért sem, mert könyvét *A lélekről*⁶ egyáltalán nem értjük. Itt olyan fogalmai vannak, amelyek nekünk már nincsenek meg. Ez Buddhára is áll.

Feleségem és papucsom – néhány nyelv finomabban differenciál

Említettem itt néhányszor, hogy amikor azt mondjuk: gondolkodás, érzés, akarás, akkor, hogy úgy mondjam, tudjuk, hogy miről van szó. Vannak nyelvek, ahol ez egyáltalán nem így van; arra, amit gondolkodásnak nevezünk négy vagy öt fogalom van, és éppen így az érzésre is.

Azt mondjuk érzés, hideget érzek, szomorúságot érzek. De vannak nyelvek, ahol az érzés nyolc különböző érzésfajtára bomlik. Már a szeretettel is, hogy úgy mondjam, nagyon mulatságos a helyzet. Azt mondjuk: szeretek, mondjuk, egy nőt – szeretet férfi és nő között – és szeretem – mit is ettünk? A töklevest. Szeretem Sosztakovicsot, röviden a zenét – szeretem, szeretem, szeretem. A magyar nyelvben legalább a férfi és nő közötti szeretetnek külön neve van. Legalább az. De vannak nyelvek, ahol egy csomó szó van szeretetre vagy érzésre, gondolkodásra. Az akarásra is. Aszerint, hogy mit akarok, más szót használok. Ezek az indoeurópai nyelvek elég kevésbé finoman disztinguálnak. Nem akarok összehasonlító nyelvészetbe csúszni; de az *enyém* szó ilyen veszélyes: *fejfájásom*, *feleségem*, *papucsaim*. Mind *enyém*. Buddha egy

⁵ A megnevezett műveknek nincs magyar fordítása. Címük magyarul: *A felelős ember; Az erény és bűn közötti ember*.

⁶ Arisztotelész: *A lélekről* (Filozófiai írók tára XXVIII; Franklin Társulat, Budapest, 1915; fordította Dr. Förster Aurél)

prédikációjában tréfálkozik ezen. Azt mondja: „Minden az enyém: enyém ez, enyém az. És ezzel élnek az emberek.” Ezt természetesen németül olvastam, és itt az *enyém* szó különbségei nem jönnek elő, mert nincs más, mint enyém⁷. De a navaho-nyelvben, azt hiszem, van egy tucat névmás a mi „enyémünkre”. Fejfájásom, feleségem, papucsaim. Azt kérdezhetné egy navaho: melyiket adnád kölcsön nekem? Ebből a kérdésből már láthatjuk, hogy ez három egészen különböző „enyém”. Az indián nyelvek, nevezetesen a kétezer, van közöttük legalább néhány, mely sokkal finomabban tesz különbséget, mint minden nyelv, amelyet Európában ismerünk. Sokkal finomabb nüanszokat különböztetnek meg, és nem csak az észleleti világra nézve – ez ugyanis ismeretesebb –, hanem a belső világra nézve is. Így, egy kissé meg akartam világítani ezt a szellemi világban való individualitást.

Világosság és Logosz kapcsolata

És most foglalkozunk egy kicsit a világossággal, a világosság természetével. Ez azért szükséges, mert ez a világosság Logosz-világosság. Ez azt jelenti, hogy ugyan homogén, formamentes; de ugyanakkor minden forma anyja, mintegy készenlétben. Értelem, jelentés, közlés, én-szerűség – ezek mind a világosság minőségei. Nem anonim világosság, mint egy lámpafény. Az többé-kevésbé anonim, tulajdonképpen senkihez sem tartozik. Természetesen énszerű ez a világosság, éppen mert Logosz-világosság. És a Logosz megértése vagy észrevétele csak akkor megy, amikor a tudat teljesen üres. Teljesen üres és jelenlévő. A megfelelő szöveg Hérakleitosznál: a *Töredékek*. Az első töredék így szól: *Ez a Logosz, mely itt van, ezt az emberek nem értik meg soha. Nem mielőtt meghallották, és akkor sem, miután meghallották.* Így kezdődik ez a könyv. Ez volt Hérakleitosz elveszett könyvének első mondata, amely könyvből csak más görög gondolkodók által idézett töredékeink vannak. Ám ami feltűnő, az az, hogy a könyv így kezdődik: *Ez a Logosz.* Melyik? Hogy kezdődhet így egy könyv? *Ez a Logosz* – értik? Megpróbálták úgy magyarázni, hogy a könyvet Diana templomában helyezte el – Diana, vagyis Artemisz lábához, ahol meghalt – és *ezzel a Logossal* erre a könyvre utalt. De ami utána következik, hogy az emberek nem értik, sem mielőtt hallották, sem utána –, ez hol van? *Ez most van.* Ez a Most. És az *ez*? Gyakran végeztük ezt a meditációt: „Ez Buddha” (vagy valami más, mindegy). Ha csak annyit mondunk, „ez”, hajszálpontosan ugyanazt mondjuk, amit Hérakleitosz: ez a Logosz, amelyet

⁷ A magyar nem indogermán nyelv, ezért ez a fejtegetés nehezen fordítható le. A németben (*mein Kopfewh, meine Frau, meine Pantoffeln*), valóban ugyanaz a szó (*mein* – ragozott alakjaiban is) szerepel. A magyarban ezt az alig észrevehető *m* birtokos rag fejezi ki (fejfájásom, feleségem, papucsaim). Ez látszólag nem nagy különbség, de bizonyára mégis az. A birtoklás kifejezése sokkal kevésbé szerves része a magyar nyelvnek, mint pl. a németnek, a segédigeigént mindenütt jelenlévő *haben* (birtokolni) szónak nincs magyar megfelelője.

te most működtetsz. E szöveg olvasásában most működteted ezt a Logoszt, ami most működik, most aktív. Ez, és még annyi: vagyis ezt a Logoszt csak akkor pillanthatjuk meg, amikor a Most-ban vagyunk, és a Most-ban csak üres tudattal lehetünk. És ezért függ össze ez a Logosz-idea a világossággal, ahogy ez a *János evangélium* prologjában áll, ami, mint ismeretes, így kezdődik: *Kezdetben vala a Logosz, és a Logosz Isten felé volt, és Isten vala a Logosz. Kezdetben Isten felé volt és nem Istennél. Minden általa lett, és nála nélkül semmi sem lett, ami lett. Minden, ami lett, élet volt benne. És az élet volt az emberek világossága.* És ettől kezdve a világosságról van szó. Volt világosság. Logosz helyett itt világosságot ír. Egészen az utolsó mondatig: *És a Logosz hússá lett.* Egészen eddig nincs szó Logoszról ebben a szövegben, hanem a világosságról. Mintha szinonima lenne – és az is; ki lehet így fejezni, és össze lehet ismét hasonlítani a buddhista „szunyjata” (üresség) kifejezéssel. A világosság egy szó, és üresség egy szó. És üresség – az ürességet tulajdonképpen világosság nélkül nem érzük el. Azaz, maga az idea világosság-idea. De a világosságot sem érzük el a Szó nélkül. Csak a Szó vonatkozik önmagára. Ha azt mondom, hogy „pad” vagy azt, hogy „zongora”, arra használom a szót, hogy valami mást megnevezzek. De a szónak az a jellegzetessége, hogy önmagát nevezi meg. Ha azt mondom, hogy „szó”, akkor az egy szó. Ha azt mondom, hogy „lámpa”, az is szó; de a lámpa nem szó. Ugyanolyan jellegű, mint az Én. „Ént” csak Én mondhat, önmagára vonatkoztatva. Csak az, aki beszél, mondhat „ént”. Frege⁸, egy nagyszerű matematikus és gondolkodó mondja: „én” azt jelenti – a mindenkori most beszélő. Ez a két szó, Én és Szó, ezek önmagukra vonatkoznak. Tudnak magukra vonatkozni. És ez ezeknek a szavaknak az egyedülisége. Ezért van meg minden nyelvben ez a két szó. Még akkor is, ha például a héber nyelvben sokáig csak az istenségre vonatkoztatták. És sok nyelven nem mondták, hogy „én”, hanem a nevüket mondták, mint a kisgyerekek. És Karl May indiánjai.

Tehát ez az összefüggés a világosság és a Szó között. A Szó az eredetibb, sőt az Én is szó. Tehát, egyáltalán nem tudjuk követni. De természetesen mondhatjuk: ha elhangzik egy szó, akkor van egy Én-lény, aki azt hallja vagy mondja. Szavakat csak Én-lények hallhatnak. Szavakat jelentéssel. Végeztük ezt a meditációt: *A világosság felveszi mindannak a formáját, alakját, amibe beleömlik. Ugyanakkor észleli.* Ezt a dolgot nem is tudjuk elképzelni vagy gondolni. Csak csodálni tudjuk. Egészen a dualitás ellen megy, hogy egy – mondjuk – szubsztancia, felvesz egy formát, amit egyszersmind észlel is. Nem találhatunk még valamit, aminek ez lenne a tulajdonsága. Ezen a ponton lét és megismerés természetesen egy. Igen, ez a legjobb példa arra, ahogy a szó és a világosság strukturáló és – noha homogén és forma nélküli – mégis strukturált.

⁸ Frege, Gottlob (1848-1925) német matematikus és filozófus

Muzikalitás a világ strukturálásán keresztül

Ez olyan, ahogyan az ember egy művészetet tanul, amikor valaki zenével kezd foglalkozni, az már igen nagy strukturálás. A kisgyerekek intuitív módon kell megtanulnia, hogy mire figyeljen, amikor egy dallamot utána énekel vagy utána tud énekelni. A zenei hallás úgy képződik, hogy a gyerek intuitív módon tudja: mindegy, hogy a dallam milyen hangszeren csendül fel, mindegy, hogy ki csinálja, mindegy, hogy milyen teremben történik, semmilyen körülmény nem fontos: figyelmemet „arra” kell irányítanom. Ez nem olyan magától értetődő. Számunkra magától értetődő, mert mi már tudjuk. De egy kisgyerek számára, akinek a világ még nem darabolódott szét fogalmiságok által, abszolút nem magától értetődő, hogy tudja: amikor a dalról van szó, nem kell a tudatodban tartanod, hogy ki énekel, basszus vagy szoprán hangon énekel-e, hogy milyen színű az énekesnő ruhája. Nem is fontos. Nem magától értetődő, hogy a gyerek ilyen különbséget tesz. Hanem a gyerek globálisan él át. Mindent egyszerre. És ahhoz, hogy strukturálni tudjon, már a világosság Logosz-szerűsége lép elő. Azok a gyerekek, akiknek nincs zenei hallásuk, azok éppen ezt mulasztották el. Nem a dolog lényegére figyelnek; nem tudják, mire kell figyelni. Így fejezhetjük ki: nem jön az intuíciójukba. Minden fogalmiság vagy idea intuíción keresztül jön. És ha nem jön, egyszerűen nem tudják, mi a zene. Hozzászámítják az összes körülményt. Nem pusztán „arra” figyelnek. Ez egyébként megvilágítja azt a jelenséget, hogy vannak – hogy mondják azt németül, ha valakinek nincs zenei hallása, van rá valamilyen kifejezés? Magyarul úgy mondják: botfülű. Németre talán úgy fordíthatnánk: fafülű. Akinek nincs zenei hallása, az botfülű.

Ivan Szokolov: Van erre egy orosz kifejezés; de csak saját magunkra alkalmazhatjuk: medve lépett a fülemre.

A feleségem ebben szakértő: ebből a felismerésből kiindulva zenei hallás nélküli felnőtteket is néhány hét alatt hozzá tud segíteni – de felnőtteknél ez lassan megy.

Az is érdekes, hogy a gyerekek hogyan jutnak hozzá. Idősebb lányunk két-három éves korában egyáltalán semmilyen muzikalitást nem mutatott. Már meglehetősen gondban voltunk: mi lesz ebből? Öt éves korában hirtelen abszolút hallása lett. Jobb, mint nekem. Nem csak zenei hallása, de abszolút. Máig megvan. Tulajdonképpen semmit sem tettünk. Jött egy intuíció. De a muzikalitáshoz az abszolút hallás nem is fontos. Nagyon sok muzsikusnak nincs abszolút hallása.

Tehát ahhoz, hogy a muzikalitás kifejlődjék, strukturálni kell a világot. Azaz, tudnia kell a gyerekeknek, hogy erre figyelek, és most más nem fontos. Ez a strukturálás. És azzal megy tovább, hogy a muzikalitást kell strukturálni, ami először globális. Először a zenét hallja. Ezután kezd struktúrát hallani a zenedarabban, tehát követni, ami a darabban történik, milyen modulációk, milyen témák fordulnak elő. Ezt kezdetben egyáltalán nem hallja. Ez idővel jön. Aztán meghallja, hogy jól vagy rosszul játszanak-e. Kezdetben ezt nem hallja. És ez odáig mehet, hogy meghallja, ki játszik. Hogy ez miről észlelhető, nem is magyarázható meg. Én felismerem néhány karmestert. Néhányat. Például Klemperert könnyedén felismerem. Azonnal. És más karmestereket. Ojsztrahot és Richtert is megismerem. Nem olyan nehéz. De ha azt kérdezik: miről? Nehéz megmondani. Nem lehet. Érti az ember. És a világnak ez a strukturálása ez is a világosságához tartozik. Ezért a Logosz-fény vagy Szó-fény, és ezért vált a *János evangélium Prológja* a Logoszról világosságra, és végül a világosságról vissza Logoszra.

Képzetalkotási gyakorlat: redukálás

Most egy kis gyakorlatot javasolnék. Ha emlékeznek, itt végeztünk már egyszer egy gyakorlatot az üres tudat irányában. Öt tárgyat képzelünk el nagyon koncentráltan, mondjuk egy asztalt kanállal, késsel, villával, egy tányérral és pohárral. És azután egyik dolgot a másik után tüntetjük el, először azt, ami az asztalon volt, az asztalterítőig, végül az asztalt is. Most valami hasonló. Három koncentrikus kört képzelünk el. A középpont körül legyen egy mező: mondjanak egy színt, rendben, sárga, egy sárgára színezett kört egy középponttal. A kör körül valamilyen tetszőleges szélességű nagyobb kör, és legyen az kék. Tehát sárga, kék. Most egy még nagyobb, tetszőleges szélességű kör jön. Nem kell, hogy a körök azonos szélességűek legyenek. Tehát sárga, kék, és a harmadik piros lesz. Aki nagyon szorgalmas, az hozzávehet egy negyedik kört is, és az zöld lesz. Tehát (kívülről befelé) zöld, piros, kék, sárga. Saját színeiket is választhatják. És most képezzük el ezt az alakzatot, amennyire csak tudjuk, és azután tüntessük el a legkülső kört. Tehát a zöld kör nincs már. Most hármát látunk. Pirosat, kéket, sárgát. És aztán engedjük el a piros kört. Utána engedjük el a kék kört. És utána engedjük el a sárga kört is, és utána engedjük el a pontot is. És utána engedjük el a fehér vagy bármilyen színű alapot is. Tehát, megint egy redukálás.

„Készítetek utat a pusztában” – a puszta héber neve

Az üresség, ami *puszta* néven fordul elő, nagyon érdekes történet, nevezetesen Keresztelő János tekintetében, aki magát végül a pusztában kiáltóként mutatja be (*János* 1,23). És a további szövegben Ézsaiásra (40,3) hivatkozik. De Ézsaiásnál – ha nem Luther fordítását követjük, hanem például a *Jeruzsálemi*

vagy a *Zürichi Bibliát*, vagy ha a héber szöveget olvassuk – valami más áll, mint Jánosnál, nevezetesen a következő (a *Jeruzsálemi Biblia* fordítását olvasom): „Egy hang kiált: pusztában készítetek utat Jahve számára; sík utat teremtsetek a sztyeppében Istenünk számára; töltsetek fel minden völgyet, hordjatok el minden hegyet és dombot. Ami görbe, legyen egyenes, ami szétszabdalt, sima legyen. Mert akkor lesz nyilvánvaló Jahve dicsősége, és vele minden hús látni fogja, mert Jahve szája szól.” Azaz, el kell hordani minden hegyet, fel kell tölteni minden völgyet – ezt a Keresztelő is idézi. De, mintha elcsúszott volna a központozás. Mert Ézsaiás nem azt mondja, hogy „egy hang a pusztában”, hanem: „Egy hang kiált: pusztában építetek utat az Úrnak.” Ez a lényeg: *a pusztában*. És a *Zürichi Biblia* fordításában is ez áll: „Figyeljete a hívásra: pusztában készítsétek az Úrnak útját, sztyeppében csináljatok egyenes utat Istenünknek. Emelkedjék meg minden völgy, és váljék síkká minden domb, és ami halom váljék síkká, és a magaslat simává, hogy megnyilvánuljon az Úr dicsősége, és lássa minden hús, nevezetesen a menekvést az Úr által, mert az Úr szája mondotta azt.” Ezzel szemben Luther azt mondja: „Egy prédikátor hangja a pusztában.” Most jön. Az eredeti szöveg: „Ézsaiás szól: Az Úr útját kell készíteni a pusztában.” Ez az eredeti Ézsaiás szöveg. És ez teljesen világos: ki kell simítani – a magaslatok és a mélységek síkban legyenek: ez a *semmi* képe. Ez az *üresség* képe. És nem hiába vonult el az Úr a Jordán-keresztelő után a pusztába. És ugyanezért kellett a zsidóknak negyven évig pusztában tévelyegniük és vándorolniuk.

Olyan szó, hogy semmi, a héber nyelvben nincs. Ez túlságosan absztrakt. Figyelemre méltó, hogy Kínában és Japánban és Indiában, tehát a szanszkritban, létezik a „semmi” vagy az „üresség” szava. Az üresség már a német nyelvben is valami furcsa, sőt valami negatív. És ebben a nagyon képszerű nyelvben – amennyire én tudom, a héber nyelvnek nagyon sok képe van – éppen arról van szó: *a pusztában* kell az Úr útját készíteni, hogy el tudjon jönni. Az ürességre céloz – ez jól látható a szó jelentéseiben.

Figyelemre méltó, hogy ez hogyan tolódott el. Már az Ézsaiás-hely első görög fordításában is a pusztát a „kiáltóhoz” tartozik (Luthernél természetesen a „predikátorhoz”), míg az *Ótestamentumban* az Úr útjához tartozik. Elvégezzük még az esti imát?

A csoport gyakorol.

Szünet

Iván Szokolov zongorázik